

Otevřený dopis Senátu Parlamentu ČR ve věci obrany ÚSTR

Vážení senátoři, vážené senátorky,

obracíme se na Vás proto, aby v současné diskuzi o ÚSTR, která má převážně charakter mediální kampaňovitě kritiky, zazněl rovněž věcný hlas připomínající jak historické důvody pro založení této instituce, tak i odpovědnost Senátu ČR vymezenou zákonem č. 181/2007 Sb. o Ústavu pro studium totalitních režimů (ÚSTR) a o Archivu bezpečnostních složek (ABS).

Dovolujeme si připomenout důležitost ÚSTR a ABS v kontextu jejich zákonem definovaných konkrétních povinností, nároků a kompetencí. Obě instituce vznikly na základě tlaku části společnosti, jejíž součástí byla řada bývalých politických vězňů, která se snažila důsledněji se vyrovnávat s totalitární komunistickou minulostí, zpřístupňovat všem zájemcům dokumentaci předlistopadových bezpečnostních složek a systematicky bádát o dějinách komunistického režimu.

Navzdory rychlému pádu komunistického režimu v roce 1989 se s postupným vyvázáním se ze sovětského vlivu ve společnosti jen pomalu probouzelo vědomí a potřeba vyrovnat se s komunistickou minulostí, a to i přesto, že byl například přijat zákon o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu (č. 198/1993 Sb.).

Po dlouhou dobu bylo pro badatele velice obtížné dostat se k mnoha pramenům vytvořeným institucemi komunistického režimu. Vedení akademických institucí včetně Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR (ÚSD) se stala oprávněně předmětem publicistické i odborné kritiky, protože převážně neměla zájem se adekvátně věnovat některým tématům z dějin komunistického režimu. V roce 2001 například oxfordský profesor Zbyněk Zeman v časopise *Respekt* napsal kritický text výmluvně nazvaný „S minulostí se čeští historici zatím nevyrovnali“.

Je příznačné, že když ve stejném roce vznikl první návrh zákona na zřízení paměťové instituce, narazila tato iniciativa na silný odpor nejen politických stran KSČM a ČSSD, ale i představitelů některých akademických institucí včetně ÚSD, státní instituce Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu Policie ČR (ÚDV), profesní organizace Česká archivní společnost, a zejména části levicového předlistopadového disentu. Zdeněk Jičínský tvrdil, že vznik ÚSTR je součástí „občanské studené války“, a novinář Petr Uhl schválený zákon č. 181/2007 Sb. označil za „morovou ránu“. Senátor Jiří Dienstbier ml. (ČSSD) dehonestoval ÚSTR jako „Ústav paměti Státní bezpečnosti“ a tvrdil, že je pochybné, pokud má státní instituce zkoumat historii. K této kritice se přidali i někteří historici, archiváři a například zmiňovaný Ústav pro soudobé dějiny v čele se svým tehdejší ředitelem Oldřichem Tůmou, ale i jeho vědecká rada, jejímž předsedou byl Jiří Pernes, vystupovali proti nové „konkurenční“ instituci prostřednictvím petice nebo seminářů, z nichž jeden měl výmluvný název „Skrývá se paměť národa v dokumentech StB?“.

Když v roce 2008 ústavní soudci zamítli návrh 57 politiků z ČSSD a KSČM, podaný Jiřím Paroubkem, Lubomírem Zaorálkem, Davidem Rathem, Zdeňkem Škromachem ad., na zrušení Ústavu pro studium totalitních režimů, zástupce navrhovatele, poslanec za ČSSD Zdeněk Jičínský, na otázku České televize, zdali se spojí s komunistickou stranou v boji proti ÚSTR, odpověděl: „Spojíme se s každým, kdo bude chtít tento zákon zrušit.“ (ČT1, *Události*, 13. března 2008)

Na přelomu roku 2012/2013, když ČSSD a KSČM získaly většinu v Senátu, najmenovaly tyto strany do Rady Ústavu odpůrce ÚSTR, bývalého člena ČSSD, politologa Lukáše Jelinka, člena sdružení Dienstbier náš prezident Michala Uhla, bývalého člena ČSSD Jana Bureše a archivářku Emilii Benešovou, která byla dlouhodobou odpůrkyní vzniku ÚSTR a ABS. Odpůrci instituce nejdřív odvolali ředitele Ústavu Daniela Hermana a následně umožnili, aby nové vedení v čele se Zdeňkem Hazdrou a Ondřejem Matějkou nejen provedlo rozsáhlé personální propouštění, které se dotklo až poloviny všech zaměstnanců ÚSTR, ale také narušilo normativní jádro a zásadně změnilo zaměření této instituce. Podařilo se jim radikálně omezit vytváření databází a digitalizaci archivních dokumentů a částečně prosadit i revizionistické pojetí historie.

Jmenovaní členové Rady Ústavu svou nedostatečnou kontrolou vedení ÚSTR zároveň umožnili, aby ředitel Zdeněk Hazdra realizoval chybnou rekonstrukci sídelní budovy, kterou dnes čeká demolice. Ústavu také hrozí finanční postih v podobě desítek milionů korun uložených za porušení rozpočtové kázně.

Tehdejší vedení ÚSTR prakticky ukázalo, že útok na normativní jádro instituce měl podobu strategie antisystémové politické strany Republikáni Miroslava Sládka, která se v minulosti snažila dostat do Senátu ČR, aby ho „zrušila“.

Na jaře roku 2022 nová Rada Ústavu vybrala ve výběrovém řízení za ředitele historika Ladislava Kudrnu, který svou koncepci založil explicitně na návratu k instituci jakožto normativnímu jádru, definované povinnostmi, nároky a kompetencemi podle zákona č. 181/2007 Sb.

V březnu 2023 se v souvislosti s odvoláním vedoucího oddělení vzdělávání a s diskuzí o úrovni jeho výstupů – kolektivní monografie *13 objektů z (ne)šťastného muzea* (hlavní výstup z pětiletého projektu Muzeum dělnického hnutí pro 21. století) a učebnice dějepisu pro 9. ročník základních škol a víceletá gymnázia, vytvořené tímto oddělením, vzedla vlna kritik na adresu ředitele Ladislava Kudrnu a bylo iniciováno několik apelativních dopisů a petic jak pedagogů, tak i historiků. Ke kritice ÚSTR se signifikantně přidali stejní lidé, kteří v minulosti zpochybňovali normativní jádro instituce, jako bývalý ředitel ÚSD historik Oldřich Tůma, bývalý člen Rady ÚSTR politolog Lukáš Jelínek či bývalý radní ÚSTR Michal Stehlík, za jehož funkční pětileté období v letech 2007-2012 se v čele ÚSTR vystřídali celkem čtyři ředitelé. Místo vyvození spoluodpovědnosti za řízení instituce v rozhovoru tvrdil, že je chyba v samotném zákoně č. 181/2007 Sb. a že pro bádání „už nebude ÚSTR potřeba“.

Je příznačné, že ani petice pedagogů, hájící zmiňovanou učebnici, nezohledňuje skutečnost, že dějepisná, byť popularizační práce musí být postavená na důkladné znalosti prověřených historických faktů a že i v historiografii je nutná etika, v níž by měl panovat respekt a úcta k obětem. Je zarážející, že školským pedagogům vyučujícím studenty dějepis nevadí například zobrazení politické vraždy Milady Horákové jako variace na idylickou prasečí vesnickou zabijačku pojímanou v duchu kreseb Josefa Lady, a obdobně jim nevadí, že podle této učebnice budou vykládat studentům v rozporu historickými fakty, že základní prohlášení Charty 77 byl „pokus o reformu socialismu v Československu“. Smrt Milady Horákové byla tragická a nelze ji prezentovat jako postmoderní ironické zpřívověření české idyličnosti. Skutečnost, že historická objektivita a etika má být obětována učebnicové popularizační metodologii, je dokladem nízkého povědomí o historické epistemologii, kdy je zjevně nedůležité rozlišovat fakt od interpretace, nebo dokonce dezinterpretace.

Současný spor o ÚSTR je pro veřejnost nesrozumitelný, protože se v médiích prezentuje prostřednictvím sporů manažerských, sporů o koncepci, ideje a metodologii nebo personálních a generačních rozepřích. Ve skutečnosti je dokladem nízké institucionální kultury ve vztahu k validitě této instituce, neboť ačkoliv čas od času vznikají i v jiných státních institucích spory (Česká televize, Veletržní palác, Památník Lidice, Ústav pro soudobé dějiny atd.), nikdy se nepléduje po zrušení instituce jako v případě ÚSTR.

Z důvodů výše uvedeného si dovoluujeme závěrem zdůraznit, že podle našeho názoru je současný spor částečně opětovným útokem na normativní jádro instituce, která má podobný charakter jako veřejnoprávní instituce. ÚSTR má totiž funkci nejen badatelskou nebo vzdělávací, ale především je místem pro rozvíjení paměťové kultury a politiky. Jinými slovy: minulost je příliš důležitá pro všechny občany České republiky, než aby si ji nárokovali pouze úzce zaměření experti – historici, pedagogové nebo teoretici idejí.

S pozdravem

Miroslav Vodrážka - předseda Nezávislé odborové organizace ÚSTR
PhDr. Petr Blažek Ph.D. - místopředseda
Mgr. David Svoboda, MA, Ph.D. - místopředseda

V Praze 31. března 2023